

Dve dogodbi.

Spisal Ivo Česnik.

I.

V nedeljo popoldne je bilo. Francka je šla čez polje. Na roki je nesla cajno. Nakupila je vsega potrebnega za teden. Ubogi so bili doma in mati je ležala že cel mesec bolna. Stara je bila mati in oče je bil star in be-težen, v njej je pa plula mladost in zdravje.

Po stezi je stopala v lahnih čizmah, s pisanim krilom se je igral božajoč veter. Šla je kot radost in moč med zelenimi travniki.

Pel je kos v grmičevju in nad vso naravo je bil razlit velik, svečan nedeljski mir. Topli, solnčni žarki so obsevali Franckino zdravo, rdeče lice in krepko, stasito postavo.

Črešnje so zorele. Ravno rdečiti se je jelo po brajdah. Kako bi se ne? Maj je bil, najlepši mesec. Moč je dihnila v naravo.

In v Franckini duši je bila moč in čutila je življenja slasti.

Sredi polja se je dvignila pesem. Francka se je ozrla in je bila dobre volje, kot bi pripenjala fantu šopek.

Šumela je reka monotono ob vznožju nizkih gričev, pripogibali so se jagnjedi in vrbe, fantje so peli:

„Dekle na vrtu zelenem sedi . . .“

Tudi Janez je bil med njimi.

Francka je hipno zardela, v srcu ji je pa bilo naenkrat toplo in težke cajne ni čutila na roki.

Gledala je po dolini. Bele ceste so se vile med topoli, bresti in grmičevjem. Po brajdah in brdih ji je uhajal pogled. Tam se je košatila vinska trta in zlati pramenčki so trepetali na mladem perju. Francka je čutila lepoto in neizmerna sladkost jo je obšla.

Doteknilo se je nebo v sredi doline in razmaknili so se holmi in griči in gore na vse strani. In stisnilo je tej krasni zemlji svoj modri obrazek, da se ogleduje v njem kot nedolžno dekle svoje plave oči in črešnjeva lica na vodni gladini. Nebo je poljubilo to zemljo, drugače ne bi bila tako lepa in bogata.

Francka je stopila v gozdič in objela jo je hladna senca. Nabrala je cvetic in sedla pod košat hrast, da se odpočije. Spomnila se je Janeza in bilo ji je prijetno in spomnila se je dni, ko je mislila nanj. Pred kratkim je služila v Trstu; tiste dni ji je pa zbolela mati. Zato je prišla domov. Ni prišla nerada. Zahrepenela je po materi in očetu in Janezu.

Saj je lepo v Trstu; morje valovi včasih in ladje prihajajo dannadan. Vedno nov pogled, veselja čez mero. Ali vsa mestna radost je piškava. Ko pride človek z bala, veselice, zabave, bi se zjokal, tako grozovito prazno je v srcu.

In tisto življenje! Francki se je zastudila hinavščina in laž, ko se je spomnila na kalužo, ki blodijo po njej ljudje od večera do jutra.

Ni šla rada v Trst, toda vabil jo je bogat za-sluzek.

Služila je najprej pri pobožni, stari gospe. Dobro se ji je godilo tam. Z gospo se je razumela kot z lastno materjo. Zjutraj je pospravljala po sobah in brisala okna. Po ulici so hodili gospodje in delavci, vojaki in fakini. In čudne reči je videla v hiši in po mestu. Žene so se ciganile, možje so ponoči popivali. Malo je bilo dobrih in še te so polivali malopridneži z gnojnico.

Dobra gospa se je preselila v Pulj, in Francka je iskala službe drugje.

Prišla je k bogati rodbini. Gospa mlada, gospod star in plešast uradnik. Kot vdovec se je poročil drugič. Že precej prve dni je Francka slutila, da se ne moreta on in ona. In potem je večkrat opazila, kako je gospod žalosten in potr.

„Moj Bog, zakaj sem tako nesrečen! Lucija, bodi zopet dobra, saj vidiš, kako te ljubim.“

Gospod je odhajal včasih nenadoma od doma, loputnil z vratni in klel.

Tako blato je gledala Francka.

Potem je služila pri dolgi, suhi, skopi gospe, ki še sebi ni privoščila poštene hrane. Za zajutrek je dobila škodeljčko kave, ne mnogo večjo kot naprstnik in odrezek kruha, tako tenak, da je videla skozenj kraške griče. Potice in šartlji so plesnili po shrambah, beraču pa ni privoščila krajcarja.

Prišla je nekega opoldne k Francki uboga, kru-ljava reva. Francka ji je dala vse kosilo. Gospa jo je zato kregala in zmerjala.

„Packa, sram te bodi! Ušivko mi spravljaš v hišo. Glej, da se česa ne naležeš. Spodim te potem takoj, packa“!

V takih težkih urah se je spomnila doma kraj reke in Janeza se je spomnila.

Po polju hodi in orje. Konji vlečejo plug, on drvari, hlapec goni. Prijetno je v naravi in moč vstaja, kot bi lezla iz zemlje. In Janez dela z vese-ljem in misli nanjo.

„Hi, luca!“

Kukavica se oglašala iz gozda. Kot prijeten spomin je njen glas.

„Francka se vrne domov in potem so oženim in si ustanovim paradiz.“

Janez pogleda na solnce in najrajši bi zavriskal, da bi se razlegalo do gora, zavriskal bi in pritisnil vso zemljo na široke prsi.

Dekle se je tolažilo ob takih mislih.

„Saj nisem mislila, da ga imam tako rada. Pa glej si! V srcu se mi je zanetila iskra in zdaj gori plamen!“ — — —

Fantovska pesem je utihnila, z gričev so doneli drobni glasovi piščalk. Pastirji so piskali na paši. Francka je vstala, zadela cajno in stopala počasi. Toda kmalu se je korak okrepil in bila je v mladi naravi kot vila sredi planine.

Zaukal je Janez in Francka se je ozrla.

„Ne hiti tako, dekle, saj se ne mudi. Glej, velik dan je še in solnce krepko greje v hrbet.“

„Res je, Janez, ali jaz moram domov radi matere.“

„Prav, Francka, prav. Le to mi povej, če si imela ves čas le mene rada?“

„Janez, le tebe. Saj veš, čemu vprašuješ?“

„Ali te ni v Trstu nihče premočil?“

„Janez, ti si porednež. Kako moreš misliti kaj takega?“

„Nič ne mislim, le tebe imam rad.“

Sklonil se je in jo hotel poljubiti.

„Janez, danes me pusti! Mati je bolna in nagajiv si preveč.“

„Francka, ne bodi no, saj me poznaš. Trd sem, če se lotim, ali dober v srcu. Glej, Francka, tam leti metulj. Kako je vesel? Kot ti in jaz.“

Stopila sta iz gozda in pred njima je stala vas, vas svečana in veličastna.

„Tu sem te privedem, Francka. Ali ne bo lepo najino kraljestvo? Poglej to polje je moje in ti vinogradi! Pa saj ti je znano. Prijetno je, Francka, in zanimivo življenje. Skozenj pojdeva roka v roki, ena duša — jaz in ti.“

Janez je čutil, da mora biti neizmerna slast imeti pridno ženo in imeti otroke. Pomladi se v sinu kot se pomladi solnce, ki vstaja vsak dan lepo, čisto, sveže.

Otroci so se igrali za vasjo po tratah, zbijali šale, letali, se topli, cukali. Dekleta so pele pod orehom:

„Rasti, rasti rožmarin,
lep deviški moj spomin.“

Janez je zavriskal in spremljal Francko do doma. Šla sta roko v roki in z njima je šla zorna, vesela mladost.

„Malo hitreje pojdiva! Mati, vem, da težko čaka name. Janez, dober človek pa si, ker si tako skrbel za mojega očeta in mater, dokler me ni bilo.“

„Nikar me ne hvali! Kam naj pa spravim sad svojega truda, če ga ne dam ljudem? Svojih nimam, Francka, ti boš moja —“

Tam ob griču je tekla reka, poleg nje je stala na bregu stara kočica obdana od piškavih orehov. Pusto je bilo tam in dolgočasno, kot da je Bog proklel hišo in njene prebivavce.

„Pri domu sva, Janez.“

„Puščoba je pri vas doma, Francka. Rešiti te moram iz tega zakletega kraja. Tak prijeten dom si ustanoviva, da bo veselje. Oral bom in kosil, sadil trte in trgjal jeseni in ga pil včasih v senci. Ti boš zraven in otroci — Janezek, in mala Francka ti bo sedela v naročju. Ali ne bo to življenje?“

„Lepo bo, lepo. Zelo rada te bom imela, Janez. Ali za mater mi je hudo in očeta.“

„Dokler bosta živela, poskrbiva zanje.“

Poslovila sta se.

„Z Bogom! Zdrava!“

„Z Bogom! Priden bodi!“

Zasmejala sta se in razšla . . .

II.

Zvečerilo se je in tema je padla čez vso dolino. Tudi na kočico v skritem kotu je padla in bilo je tam neprijetno, kot da se je naselila vanjo smrt. Trhleni orehi so žalostno stegovali svoje veje nad slamnato streho, ki je bila vsa pohabljenjena in razdrapano.

Zazvonilo je avemarijo. Francka je stopila v nizek temen hlev z golido v roki. Golida je bila stara, morda dvajset let, bila je pri hiši prej kot se je rodila Francka, in koza je bila stara, komaj je še stala pri jasliah.

Francka je molila.

V kamri, nizkotni in zatuhli, je molil na ves glas oče Marko z opotekajočim glasom in mati Meta mu je težko sopeč odgovarjala. Na polomljeni postelji je ležala in gledala v črviv, umazan strop in mislila na svojo bolezen in na smrt.

V sobi ni bilo luči in tema je vladala po vseh kotih. Po starih podobah iz preteklega stoletja in po skrinji in prepereli mizi se je širila

V vsej hiši je vladal mrtvaški duh kot v grobišču Stene so stale na pol podrte. Marko je hodil včasih s potrjim srcem okrog voglov in mrmral:

„Dal bi popraviti, pa ni božjega pri hiši.“

Kašljal je v kočico in gledal, kako hira on in žena in kako se podira bajta.

„Da bi stala vsaj tako dolgo, da umreva jaz in Meta.“

Marko je odmolil in se ozrl na ženo.

„Meta, čudno je s teboj. Ozdraveti nočeš, umreti ne. Vsega sem ti nanesel skupaj. Pri konjederki sem bil v trgu. Dala je zdravil iz tavžentrož, sladkih korenin in česna. Upanja ni imela, jaz ga tudi nimam. Če ti je zapisana smrt na obličju, ne pomaga nič.“

Zapletal se mu je jezik in govoril je v presledkih.

„Marko, ali si se že spet napil žganja? Bog se te usmili!“

Pocedila se mu je slina po kocinasti bradi, ki je bila vsa prepletena s sivimi nitimi.

Majhne oči so mu štrlele iz globokih jamic, koščena lica so se svetila zelenkasto v poltemi.

„Zlomek, pijem, da bo prej konec! Poslušaj me, kaj ti rečem. Nič ne bo, nič. Starost je starost, pride kar čez noč, ko človek spi. Zgodi se nam, kot sejavcu, ki je zaspal. Vražji sovražnik je prišel in nasejal ljulike med pšenico. Dobro poznam starost. Videl sem nekoč betežnega starca — berača. V najhujši zimi je prikrevsal v hišo, raztrgan, bos, napol nag in umazan in je sedel za ognjišče; se grel in mrmral sam s seboj, kot bi mu nečesa manjkalo. Obraz je imel zabuhel, divji, v očeh mu je gorel čudovit plamen. Nikoli ne pozabim teh groznih oči. Lakota, obup in žalost se je brala v njih. Rajna mati — no Bog ji daj dobro, saj je zaslužila nebesa — mu je dala skledico zelja. Pomel je z njim, kot bi udaril s cepcem po snopu pšenice. Noge so mu otekle in štirinajst dni je trpel grozne bolečine. A nihče ni čul iz njegovih ust tožbe. Molil je in čakal v listju, kdaj pride smrt. In prišla je . . . Tudi pote pride in pome. Naj! Ne bojim se je, vraga, da ne.“

„Ne kolni, Marko! Moli rajši?“

„Zmirom: moli! Saj sem molil ravno prej. Ali je prav, Meta, da se nama tako godi. Ni prav, bogve da ni. Fanta sta šla v tujino, vsi so šli in naju so pustili stradati. No pa Francka se je vrnila. Hudir ju bo že obračal na vilah, fanta! Ju bo, ju bo. Janez se cigani po Dunaju. V šole sva ga dala, pa ne bo nič iz njega. Krave naj bi rajši pasel! Koliko stopinj sem storil zanj! Okrog gospode sem hodil in prosil kot berač. In od zore do mraka sem nabiral cunje. Od hiše do hiše sem šel in vpil: — Cunje, cunje! . . . In kosti sem pobiral in lase. Tudi ob poti sem pobral kost ali cunjo, če sem jo dobil. Otroci so letali za mano in me dražili in metali kamenje v moj cokeljpok, ki sem ga komaj vlekel zvečer domov. Vse sem delal zanj in za Pavleta. Tudi ta je šel v Ameriko. Naj gre k vragu!“

Starka je težko poslušala take besede. Bolno je bilo njeno dihanje, oči izpite, koža uvela in nagubana, brada špičasta, čeljusti so štrlele proti čelu

kot dve lopati pri klepetcu. Smrt je stala že dolgo poleg postelje in čakala prilike.

„Ne govori tako, Marko! Najina sinova sta in morava ju blagoslavljati. Gotovo nisem zastonj molila, Bog me usliši. Nisva zastonj trpela? Pobiljšala se bosta in se spomnila.“

Zasolzile so se ji oči in zaihtela je glasno kot otrok.

„Marko, prosim te, ne pij! Včasih nisi pil in bilo nama je dobro. Kar si se postaral, si postal tak.“

„Pojdi, pojdi, smrt je že tako in tako pred durmi. Naj bo! Saj je vseeno, če umrem danes ali jutri.“

Naslonil je glavo med dlani in zadremal. Dihal je težko in počasi in v grlu mu je cvililo.

Francka je prišla v kuhinjo in pospravljala. Kuhala je večerjo in ropotala z lonci in žlicami.

Tako pusto in prazno je bilo v vsej hiši kot v mrtvašnici. Popoldne je pa sijalo nad vso dolino solnce in življenje je valovilo. In v njej je bilo še zdaj to življenje.

Mati je stegnila roke izpod odeje in se spomnila mladosti. Smrt je stala ob skrajnici, ona je mislila za trenotek na mladost.

Bila je tedaj pomlad v deželi. Zavalovilo je čez poljane in vstalo je življenje na en klic. Slo-nelo je dekle na oknu in čakalo fanta. Fant je stopal po polju, pel in vriskal in romal v vas k dekletu. Lepa je bila ravnina, po kateri je romal. Luna je je vzhajala za goro; krvava je bila in njeni odsevi so padali čez vso dolino. Reka je šumela, zaganjali so se mogočni valovi in penili ob bregovih. Čisti so bili in kristalni in mesečni žarki so švigali po gladini, da so si ogledavali šelesteči jagnjedi na ravnem zrcalu svoje lepo razčesane lase.

Šla je pesem, tiha in hrepeneča tje po polju. Dekle jo je pelo. Rožmarin in nageljni so dehteli na oknu.

Priromal je fant pod okno, pristavil kamen in se vzpel do rož.

„Dober večer, Metka!“

„Dober večer, Marko! Težko sem te čakala. Mislila sem, da ne prideš.“

„Nagajivo si dekle, ali zvesto.“

Položila je glavo na njegovo ramo in šepetala sta ljubeznive besede.

„Kdaj prideš pome, dragi, in me vzameš na svoj dom?“

„Ne boj se, srček! Jeseni pridem pote in potem bova srečna. Hišo pobelim, par njiv si nakupim, da ti ne bo mogel kdo očitati: Berača si vzela. Metka, saj me imaš rada, kajne?“

„Zakaj me vprašaš, saj veš, da ljubim edino tebe.“

Gozd je šumel v daljavi. Tajen in skrivnosten je bil. Zapihal je veter in zganili so se vrhovi in hipno prebudili iz sna.

Pripela mu je šopek za klobuk in odšel je čez polje in vriskal.

In potem sta se vzela. Trpela sta vse življenje, delala in se trudila. Marko je pobiral cunje, ko je obdelal tiste kosce zemlje. Imela sta tri otroke in sta jih dobro vzgojila. Pa so šli vsi, Francka se je vrnila.

Zdaj je prišla starost in smrt. Kar prikradla se je kot zvit tat ponoči — — —

Francka je prinesla večerjo. Kava je bila dobro skuhana, ali niti materí niti očetu se ni ljubilo jesti. Starka je pokusila, Marko je pa vrgel žlico v kot.

„Pojdi, pojdi s kofetom!“ In je dremal dalje.

Mala svetilka je razsvitljevala temno kamro. Čudne pramenčke je metala po starih, plesnivih podobah.

Francka je pokleknila pred staro razpelo in molila rožni venec. Z veseljem je molila in s po-

božnostjo, mati ji je odgovarjala. Toda v sredi molitve je mati zadremala. Francka je pa nadaljevala glasno.

Videti je bilo, da je vse izumrlo, tako pusto in dolgočasno je bilo. Le težko sopenje materino in bolno cviljenje je motilo tišino.

Ko je Francka zmolila, je spravila očeta v posteljo, sama je pa legla na staro skrinjo in bedela dolgo.

Sredi noči je vstala in šla pogledat na zvezde in jasno nebo.

Zrla je dolgo v lepoto pomladne noči, ki je dihala zdravje, moč in življenje, in ni mislila, da je smrt tako blizu.

Še tisto noč je umrla mati — — —

*

Ti dve dogodbi sta se pripetili obe v lepi, zeleni pomladi. prva v sveži naravi, druga v koči, ki je bila kot od Boga prokleta in je vladala v njej smrt kot v grobišču.

Večer — prijatelj.

Zložil Vekoslav Remec.

Z večerom klasje se mi pogovarja,
šepeče in poslušá zaupljivo
otročke pravljice, ki trepetajo
nad mračnim poljem in nad mračno njivo.

Kot dete — mak se v kapici rdeči
je sklonil, v sen povetil lica,
tam v detelji cvetoči, valujoči
pritajeno pedika prepelica.

Jaz grem po polju in večer gre z mano,
edini moj prijatelj, ki mi zvest je;
le on ve, kje so moje daljne sanje
in kje veselje moje, kje boleost je . . .

Taki smo . . .

Zložil Merisan.

Hitimo, hitimo za upom, za srečo,
a slednjič upade nam v srcih pogum,
na nogah začutimo rano skelečo,
prekolnemo nade, srce in razum . . .

